

Afrahat, *Mowa XIX: Przeciwno Żydom, którzy mówią, że na nowo zostaną zgromadzeni*

(*Demonstratio XIX: Adversus Iudaeos qui dicunt se denuo congregatum iri*) PSyr 1, 845-892

ܐܘܦܪܗܬܐ ܕܥܡܐ ܕܡܫܝܚܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܡܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܡܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܡܐ ܕܥܝܪܐܢܐ

1. Wstęp

Wykład *Adversus Iudaeos qui dicunt se denuo congregatum iri* rozpoczyna się od dziewiętnastej litery alfabetu syryjskiego *qūp*^h: „Głos Świętego (ܩܘܦܐ ܩܘܦܐ) dotarł do Mojżesza”. Afrahat konsekwentnie rozwija wątki w dyskusji z judaizmem poruszone już we wcześniejszych *Demonstrationes* (XI: *De circumcissione*²; XII: *De paschate*³; XIII: *De sabbato*⁴; XV: *De dictinctione ciborum*⁵; XVI: *De Gentibus quae Loco Populi Suffectae Sunt*⁶;

¹ Bezokolicznik ܩܘܦܐ, w wokalizacji Parisot (PSyr 1, 845-846) wskazuje na formę Etpa'al, czyli bierną stronę Pa'el, która zakłada powinność, a nawet konieczność wykonywanej czynności. Od słów „Przeciwno Żydom” (ܩܘܦܐ ܩܘܦܐ ܩܘܦܐ) rozpoczyna się *Demonstratio XVI: De Christo Dei Filio*, PSyr 1, 785, 1.

² Por. Aphraates, *Demonstratio* 11, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O obrzezaniu* (*Demonstratio XI. De circumcissione*. *Patrologia Syriaca* I, 467-504), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48/2 (2015) s. 344-356.

³ Por. Aphraates, *Demonstratio* 12, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O święcie Paschy* (*Demonstratio XII. De paschate*. *Patrologia Syriaca* I, 505-540), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50/1 (2017) s. 5-18.

⁴ Por. Aphraates, *Demonstratio* 13, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O szabacie* (*Demonstratio XIII. De sabbato*, *Patrologia Syriaca* I, 541-572), *VoxP* 66 (2016) s. 513-526.

⁵ Por. Aphraates, *Demonstratio* 15, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O pokarmach czystych i nieczystych* (*Demonstratio XV. De dictinctione ciborum*. *Patrologia Syriaca* I, 728-757), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 51/2 (2018) s. 345-360.

XVII: *De Christo Dei Filio*⁷; XVIII: *Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate*)⁸. Konsekwentnie też stosuje metodę argumentacji za pomocą sekwencji biblijnych testimoniów. Polemika perskiego Mędrca zasadniczo skoncentrowana była na tematach chrystologii, ascezy i bezżeństwa, prześladowania chrześcijan, przyczyn rozwiązania Prawa danego w pierwszym Przymierzu i wykluczenia Narodu Wybranego⁹. Perski Mędrzec rozpoczyna swoją mowę, przywołując autorytet Mojżesza, który wyprowadził Izraelitów z niewoli egipskiej. W kontekście zarysowanej historii biblijnej od wyjścia Żydów z Egiptu aż do czasu opuszczenia Babilonu Afrahat analizuje najpierw taktykę działania Boga względem swojego Narodu. Motywy podjęcia i kontynuacji tematu wyjaśnione zostały dopiero w drugim punkcie *Adversus Iudaeos*. Pers podważa przekonanie Żydów oparte na prorockich obietnicach o ponownym zgromadzeniu Izraela i dowodzi fałszu ich interpretacji: „W związku z tym, mój przyjacielu, jak tylko mogę zrozumieć, podam ci przekonujące argumenty, że Izrael nie ma już wcale oczekiwać, aby został zgromadzony. Oni zaś zdają się na to, że wszyscy prorocy dawali nadzieję Izraelowi”. To właśnie ci sami prorocy jednoznacznie przemawiają na niekorzyść Żydów przeciwko nadziei, jaką oni żywili¹⁰. Motywy podjęcia tematu zostaną sprecyzowane pod koniec mowy:

Napisałem Ci te kilka argumentów przekonujących, abys mógł odpowiedzieć, gdy będziesz musiał dać odpowiedź, i abys potwierdził słowa twojego słuchacza, i aby on nie uległ ich kłótliwemu dowodzeniu. Oni bowiem nie

⁶ Por. Aphraates, *Demonstratio* 16, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O narodach, które zastąpiły naród* (*Demonstratio* XVI: De gentibus quae loco populi suffectae sunt, PSyr 1, 760-784), VoxP 71 (2019) s. 575-591.

⁷ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17: *De Christo Dei Filio*, PSyr 1, 785-816.

⁸ Por. Aphraates, *Demonstratio* 18, tł. A. Uciecha, Afrahat, *Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości* (*Demonstratio* XVIII: *Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate*, *Patrologia Syriaca* 1, 817-844), VoxP 68 (2017) s. 593-604.

⁹ Por. P. Bruns, *Das Christusbild Aphrahats des persischen Weisen*, Bonn 1990, s. 84. Na temat antyjudajizmu Afrahata, por. M. Simon, *Verus Israel. Étude sur les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425)*, Paris 1948, s. 198-206, 369-379.

¹⁰ Por. Aphraates, *Demonstratio* 19, 2, PSyr 1, 849, 15-852, 17.

przyjmują argumentów, ponieważ Pismo zostało zamknięte dla nich, aby nie rozumieli i nie mogli pojąć tego, że Bóg jest miłosierny dla wszystkich. Tak powiedziano o nich: Ten lud sławi mnie wargami, ale jego serce jest daleko ode mnie [por. Iz 29,13; Mt 15,8]. A oni mówili do Jeremiasza: Nie posłuchamy twojego słowa, które ty nam mówisz w imię Pana [por. Jr 44,16]¹¹.

Afrahat przedstawia ostateczną porażkę Żydów spowodowaną lekceważeniem Prawa i Bożych napomnień, ich postawę nazywa jednoznacznie „nieuleczalną chorobą/plagą” (ܐܘܪܗܐ ܕܢܝܢܐ ܕܡܪܝܢܐ)¹². Należy pamiętać, że członkowie Kościoła perskiego w większości byli nawróconymi Żydami¹³. W sytuacji panującego prześladowania chrześcijan dwu- lub trzypokoleniowe zakorzenienie w nowej religii mogło okazać się niewystarczające, a pokusa powrotu do religii przodków – zbyt silna¹⁴. Z pewnością adresaci *Mów* ulegali wpływom formalizmu żydowskiego. Perski Mędrzec starał się więc umocnić chrześcijan narażonych na silne oddziaływanie judaizmu i niszczący wpływ żydowskiej krytyki. Polemiczny wykład Mędrca ma charakter dydaktyczny. Jego słuchacz, sam będąc nauczycielem, otrzymuje zestaw niezbędnych w dyskusji z Żydami argumentów. Afrahat ma świadomość, że redaguje użyteczną instrukcję, którą będą się posługiwać babilońscy chrześcijanie narażeni na ataki rabinów i żydowskiej diaspory. Najprawdopodobniej teologiczne spory i biblijne debaty były chlebem powszednim w zróżnicowanym religijnie Imperium Perskim.

W słownej konfrontacji autor nie waha się posłużyć retoryką inwektywy, aczkolwiek stosuje ją w sposób wyszukany raz w formie zniu-

¹¹ Aphraates, *Demonstratio* 19, 12, PSyr 1, 885, 26-888, 11.

¹² Por. Aphraates, *Demonstratio* 19, 4, PSyr 1, 856, 20-21.

¹³ Por. A.F.J. Klijn, *The Influence of Jewish Theology on the Odes of Solomon and the Acts of Thomas*, w: *Aspects du judéo-christianisme*, red. J. Neusner, Paris 1965, s. 167-168. Większość w Kościele babilońsko-mezopotamskim mieli stanowić chrześcijanie pochodzący z pogaństwa. Por. J. Neusner, *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, *Studia Post-Biblica* 19, Leiden 1971, s. 126.

¹⁴ Por. Neusner, *Aphrahat and Judaism*, s. 127.

ansowanej, innym razem pomijając subtelności polemiki. I tak ukryta drwina w epitecie „doktor Izraela” (ܕܝܘܟܬܪܐ ܝܝܪܐܠܐ)¹⁵ określającym żydowskiego interlokutora, często w retoryce *Demonstrationes* nabiera prowokującego wyrazu „sofista, polemista, kontrowersyjny doktor, zaślepiony doktor prawa, doktor ludu” (ܕܝܘܟܬܪܐ ܕܩܘܪܐܢܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ)¹⁶ czy bardziej dosadnego sarkazmu w formie „mądry nauczyciel Izraela” (ܕܝܘܟܬܪܐ ܕܡܠܟܐ ܕܝܝܪܐܠܐ)¹⁷. Swojego słuchacza Pers traktuje jak ucznia i wielokrotnie zachęca do skupienia uwagi na przekazywanych dezyderatach („zobacz”, „posłuchaj”, „rozważ i zrozum”, „wiedz”).

Wykład *Adversus Iudaeos* posiada strukturę dyptyku sformatowanego symetrycznie po 6 punktów z krótkim łącznikiem w punkcie 7. Obie części stanowią integralną w ciągu całej argumentacji kompozycję, ale każda posiada charakterystyczną dla siebie tematykę:

część I, pkt. 1-6 (PSyr 1, 845-868):

PSyr 1, 845, 1-849, 14: historia wyjścia Żydów z niewoli egipskiej i babilońskiej;

PSyr 1, 849, 15-852, 17: odrzucenie argumentu o trzecim powrocie z niewoli, następujące twierdzenie Żydów: „Zostało już postanowione, że Izrael zostanie zgromadzony, ponieważ tak powiedział prorok: Nie pozostawię żadnego z was między poganami (por. Ez 39,28)” (PSyr 1, 849, 15-19) jest fałszywe;

PSyr 1, 852, 18-853, 19: biblijne dowody lekceważącego postępowania Izraelitów i odrzucania głosu proroków;

PSyr 1, 853, 19-857, 13: kara Boża za upór i zatwardziałość serca Izraelitów;

¹⁵ Por. Aphraates, *Demonstratio* 19, 2, PSyr 1, 849, 26-27.

¹⁶ Por. Aphraates, *Demonstratio* 15, 5, PSyr 1, 744, 15-16; Aphraates, *Demonstratio* 15, 8, PSyr 1, 753, 25-26; Aphraates, *Demonstratio* 18, 2, PSyr 1, 821, 2-3; Aphraates, *Demonstratio* 18, 4, PSyr 1, 825, 7-8. Inne określenie Żydów – „uparci w głupocie” (ܕܝܘܟܬܪܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ) – PSyr 1, 800, 18). Por. rec. A. Guillaumont, J. Neusner, *The Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971, „Revue de l’histoire des religions” 187/2 (1975) s. 229-231.

¹⁷ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, 9, PSyr 1, 804, 19.

- PSyr 1, 857, 14-869, 19: biblijne dowody na odrzucenie Izraelitów;
- PSyr 1, 869, 20-865, 3: powołanie narodów jako konsekwencja odrzucenia Narodu Wybranego;
- PSyr 1, 865, 4-868, 18: potwierdzenie argumentu, że drugi powrót Izraelitów z niewoli jest ostatnim.
- Punkt 7 ma charakter informacji redundantnej podkreślającej znaczenie argumentu odrzucenia Izraelitów (PSyr 1, 868-869).
- Cześć II, pkt 8-13 (PSyr 1, 869-892):
- PSyr 1, 869, 8-880, 1: prorocтва Jeremiasza i Daniela jako kolejne dowody biblijne;
- PSyr 1, 880, 2-881, 16: Daniel i trwały upadek Jeruzalem;
- PSyr 1, 881, 16-885, 5: Daniel w egzegezie biblijnej;
- PSyr 1, 885, 5-25: kolejne dowody biblijne na odrzucenie Jeruzalem;
- PSyr 1, 885, 26-892, 6: konkluzja – Jeruzalem nigdy już nie będzie zamieszkałe.

W drugiej części *Adversus Judaeos* Perski Mędrzec nie zmienia narzędzi swojego warsztatu hermeneutycznego i skupia uwagę słuchacza-ucznia na wzorcowej postawie i prorocत्वach Daniela. Uprzywilejowaną pozycję tego proroka w wykładach Afrahata¹⁸ uzasadnia wspólnota środowiska geograficznego obu postaci.

2. Wydania tekstu

Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894; s. 845-892.

---

¹⁸ Por. Aphraates, *Demonstratio* 3, PSyr 1, 97-136, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O posćcie* (*Demonstratio tertia. De ieiunio*. *Patrologia Syriaca* I, 97-136), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42/1 (2009) s. 85-96; Marie-Joseph Pierre podkreśla wagę, jaką Afrahat przywiązuje do „lokalnych świętych” (Daniel, Niniwici, Mardocheusz i Estera), jak i do negatywnych bohaterów należących do kręgów lokalnej władzy (Haman, Aswerus). Por. *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés I-X*, t. 1, SCh 349, Paris 1988, s. 279, przyp. 22.

Wright W., *The Homilies of Aphraates, the Persian Sage: edited from syriac manuscripts of the fifth and sixth century in the British Museum*, t. 1, London 1869, s. 357-376 (ܐܦܪܗܬ - ܘܨܬ).

3. Przekłady nowożytne

Łaciński:

Parisot J., w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. 846-891.

Francuski:

Pierre M.-J., w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2, SCh 359, Paris 1989, s. 765-788.

Niemiecki:

Bruns P., w: *Aphrahat, Unterweisungen*, t. 2, FCh 5/2, Freiburg 1991, s. 441-459.

Angielski:

Neusner J., w: *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971, s. 84-95.

Bibliografia

Bardy G., *Aphraate ou Pharhad*, Catholicisme I 686.

Becker A.H., *Anti-Judaism and Care of the Poor in Aphrahat's Demonstration 20*, „Journal of Early Christian Studies” 10/3 (2002) s. 305-327.

Bruns P., *Aphrahat*, LThK³ I 802-803.

Bruns P., *Das Christusbild Aphrahats des persischen Weisen*, Bonn 1990.

- Chavanis J.M., *Les lettres d'Afrahat, le sage de la Perse, étudiées au point de vue de l'histoire et de la doctrine (Dissertation)*, Lyon – Saint-Etienne 1908.
- Childers J.W., *Disciple of Scripture: Character and Exegesis in Aphrahat*, w: *Exegesis and Hermeneutics in the Churches of the East: Select Papers from the SBL Meeting in San Diego, 2007*, red. Vahan S. Hovhannessian, New York 2009, s. 23-32.
- Childers J.W., *Humility Begets Wisdom and Discernment. Character and True Knowledge in Aphrahat's*, *StPatr* 41 (2006) s. 13-22.
- Cody A., *When is the Chosen People called a Goy?*, „*Vetus Testamentum*” 14 (1964) s. 1-6.
- Fiano E., *Adam and the Logos: Aphrahat's Christology in Demonstration 17 and the „Imponderables of Hellenization”*, „*Zeitschrift für Antikes Christentum*” 20/3 (2016) s. 437-468.
- Fiano E., *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, Duke University 2010.
- Grosby S.E., *Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*, Winona Lake 2002.
- Hausherr I., *Aphraate (Afrahat)*, *DSP* I 746-752.
- Kessel G.M. – Pinggéra K., *A Bibliography of Syriac Ascetic and Mystical Literature*, *Eastern Christian Studies* 11, Leuven – Paris – Walpole 2011.
- LaGrand J., *The Earliest Christian Mission to „all Nations” in the Light of Matthew's Gospel*, Cambridge 1995.
- Lavenant R., *Aphraate (270?-345?)*, *NDPAC* I 93-96.
- Lizorkin E., *Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, *CSCO* 642, *Subsidia* 129, Lovanii 2012.
- Maude M., *Who were the B'nai Q'yâmâ?*, *JTS* 36 (1935) s. 13-21.
- Ortiz de Urbina I., *Afraate*, *LThK*² I 687.
- Parisot J., *Aphraates ou Pharhad*, *DThC* I/2, 1457-1463.
- Parisot J., *Praefatio*, w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, *PSyr* 1, Paris 1894, s. IX-LXXX.
- Petersen W.L., *The Christology of Aphrahat, the Persian Sage: An Excursus on the 17th Demonstration*, „*Vigiliae Christianae*” 46/3 (1992) s. 241-256.
- Petersen W.L., *The Peshitta Its Use in Literature and the Liturgy*, ed. Bas ter Haar Romeny, Leiden – Boston 2006.

- Pierre M.J., *Introduction*, w: Aphraate le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 1, SCh 349, Paris 1988, s. 33-202.
- Pierre M.J., *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judaïsantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide (Chrétiens en terre d'Iran II)*, red. Ch. Jullien, Cahiers de Studia Iranica 36, Paris 2008, s. 115-128.
- Simon M., *Verus Israel. Étude sur les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425)*, Paris 1948.
- Speiser E.A., „*People*” and „*Nation*” of Israel, „*Journal of Biblical Literature*” 79 (1960) s. 157-163.
- Uciecha A., *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria*. PSyr 1, 573-726), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 46/1 (2013) s. 18-51 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat. O miłości (Demonstratio Secunda. De caritate*. PSyr 1, 48-96), SSHT 39/1 (2006) s. 53-67 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione*. PSyr 1, 137-182), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 43/1 (2010) s. 31-44 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O obrzezaniu (Demonstratio XI. De circumcissione*. PSyr 1, 467-504), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 48/2 (2015) s. 344-356 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O ożywieniu umarłych (Demonstratio VIII. De resurrectione mortuorum*. PSyr 1, 361-405), VoxP 61 (2014) s. 503-516 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pasterzach (Demonstratio X. De pastoribus*. PSyr 1, 444-465), VoxP 62 (2014) s. 593-602 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokarmach czystych i nieczystych (Demonstratio XV. De distinctione ciborum*. Patrologia Syriaca I, 728-757), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 51/2 (2018) s. 345-360 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokorze (Demonstratio IX. De humilitate*. PSyr 1, 408-441), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 47/2 (2014) s. 256-266 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokutujących (Demonstratio Septima. De paenitentibus*. PSyr 1, 313-360), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 46/1 (2013) s. 5-17 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).

- Uciecha A., *Afrahat. O poście (Demonstratio Tertia. De ieiunio)*. PSyr 1, 97-136), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42/1 (2009) s. 85-96 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O synach przymierza (Demonstratio Sexta. De monachis)*. PSyr 1, 240-312), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44/1 (2011) s. 177-197 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O szabacie (Demonstratio XIII. De sabbato)*. PSyr 1, 541-572), VoxP 66 (2016) s. 513-526 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O śmierci i czasach ostatecznych (Demonstratio XXII: De morte et novissimis temporibus)*, PSyr 1, 992-1049), VoxP 69 (2018) s. 797-815 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O święcie Paschy (Demonstratio XII. De paschate)*. PSyr 1, 505-540), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50/1 (2017) s. 5-18 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat. O wierze (Demonstratio Prima. De fide)*. PSyr 1, 5-45), SSHT 37/2 (2004) s. 158-170 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O wojnach (Demonstratio Quinta. De bellis)*. PSyr 1, 184-237), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43/2 (2010) s. 248-262 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości (Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate)*, PSyr 1, 817-844), VoxP 68 (2017) s. 593-604 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3, Katowice 2002.
- Uciecha A., *Egzegeza biblijna w komentarzach syryjskich Afrahata, Efrema, Iszodada z Merw i Teodora bar Koni. Zarys problematyki*, VoxP 67 (2017) s. 673-688.
- Uciecha A., *Idea walki w ascezie „synów przymierza” na podstawie „Mów” Afrahata*, w: *Między sensem a bezsensem ludzkiej egzystencji. Teologiczna odpowiedź na fundamentalne pytania współczesnego człowieka. VIII Kongres Teologów Polskich (Poznań 13-16 IX 2010)*, red. D. Bryl, Poznań 2012, s. 526-535.
- Uciecha A., *Rola i znaczenie „córek przymierza” w Kościele Perskim IV i V wieku*, VV 19 (2011) s. 233-246.
- Uciecha A., *Sekrety duchowej walki w mowie „O wojnach” Afrahata, perskiego Mędrca*, VoxP 63 (2015) s. 389-396.

Uciecha A., „*Sen duszy*” w *pismach Afrahata*, VoxP 63 (2015) s. 217-226.

Uciecha A., (*tahwāyṯhā*) jako metoda egzegetyczna w *pismach Afrahata, perskiego Mędrca*, BPTH 8/1 (2015) s. 65-80.

Uciecha A., „*Walka*” Złego z „*synami przymierza*” na podstawie wybranych *Mów Afrahata, perskiego Mędrca*, VoxP 59 (2013) s. 209-223.

Uciecha A., *Wątki polemiczne w pismach Afrahata i świętego Efrema*, w: *Chrześcijaństwo antyczne*, red. J. Drabina, *Studia Religiologica* 39, ZN UJ 1289, Kraków 2006, s. 113-126.

Uciecha A., *Wiara w pismach Afrahata*, VoxP 61 (2014) s. 479-492.

Vööbus A., *Aphrahat*, JbAC 3 (1960) s. 152-155.

Wright W., *Apocryphal Acts of Apostles*, t. 1, London 1871.

4. Przekład¹⁹

1 (845, 1-849, 14)²⁰. Głos Świętego dotarł do Mojżesza. On [Święty] posłał go, aby wyprowadził swój lud z Egiptu, z domu faraona i z niewoli Egipcjan. Rzekł do niego: Powiedz faraonowi: mój syn pierworodny [to] Izrael. Powiedziałem ci: wypuść mojego syna, aby mi cześć oddawał (por. Wj 4,22-23). Gdy On wyprowadził ich z Egiptu ze znakami i cudami, mocną ręką i wyciągniętym ramieniem, w olśniewającym spektaklu (ܠܫܝܘܝ ܠܘܨܘܘܫ) (por. Pwt 4,34; 26,8) i gdy ich przeprowadził przez pustynię i prowadził ich czterdzieści lat, wprowadził ich do kraju obietnicy i dał im go w posiadanie, wyniszczywszy przed nimi Amorytów. I pozostawali tam 440 lat, aż Salomon wybudował świątynię. Przez czterysta lat król Babilonu panował nad nimi. Z powodu ich grzechów, które pomnażali, wygnał ich z kraju i rozproszył ich między narodami, gdyż nie

¹⁹ Przekładu dokonano z języka syryjskiego na podstawie wydania krytycznego J. Parisot: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. 845-892.

²⁰ Przyjęte oznaczenie dostosowane zostało do wydania Parisota, w którym pierwsza cyfra wskazuje na numer *Mowy*, druga – podział na rozdziały w tłumaczeniu łacińskim, w nawiasach okrągłych podano kolejno numery kolumn i wierszy tekstu syryjskiego.

uśluchali proroków, których On wysyłał do nich (por. 2Krl, 17,7-18). Do czasu gdy przebywali 70 lat w Babilonie, wspomniął na nich, na przymerze z ich ojcami, i ogłosił przez proroków, że wyjdą z Babilonu po 70 latach (por. Jr 25,11-12; 29,10). Gdy dopełnił się czas 70 lat, zgodnie z proroctwem Jeremiasza, Daniel zaczął modlić się i błagać, aby skończyło się ich wygnanie i aby okazał im swoje miłosierdzie (por. Dn 9,2-3). Pan pobudził ducha Cyrusa, który nakazał ogłosić w całym swoim królestwie, mówiąc: Ktokolwiek pozostał z całego narodu Pana i kto nie jest ze swoim Bogiem, niech się odwróci i niech idzie do Jerozolimy, która jest w Judzie (por. Ezd 1,3; 2Krn 36,22-23). Oni wymieszali się z narodami, osiedlili się i pomnażali w kraju ich wygnania, ale nie wszyscy chcieli wyjść, byli bowiem tacy między nimi, którzy wyruszyli, i tacy, którzy zostali. Bóg jednak znał ich złe przyzwyczajenia i dlatego nie przymuszał ich do opuszczenia Babilonu. To Cyrus, król perski, bez przymusu im to ogłosił. I podobnie [było], gdy wyprowadził ich z Egiptu z pomocą Mojżesza: gdyby ta niewola faraona nie stała się cięższa, nie chcieliby wyjść z Egiptu, gdyż powiedzieli Mojżeszowi, zarzucając mu na pustyni: Takie słowa powiedzieliśmy ci w Egipcie: pozwól nam pracować dla Egipcjan, ponieważ dobrze nam jest w Egipcie (por. Wj 14,12). Zobacz (,ω)²¹, gdy zostali wygnańcami, nie chcieli wyjść z Egiptu tak długo, jak Egipcjanie nie nalegali na wyjście z ich kraju. Gdy ujrzeni, jak umierają ich pierworodni, rzekli: Wszyscy pomrzemy; bo napisano: I nalegali Egipcjanie na lud, aby wyszli z kraju (por. Wj 12,33). Podobnie było w Babilonie: gdyby zebrali się ich gnębiciele, oni wyszliby wszyscy.

2 (849, 15-852, 17). Jeśli piszę Ci o tym, to dlatego, że oni tworzą sobie próżną nadzieję, mówiąc: Zostało już postanowione, że Izrael zostanie zgromadzony, ponieważ tak powiedział prorok: Nie pozostawię żadnego z was między poganami (por. Ez 39,28). Otóż gdyby cały nasz naród został zgromadzony, dlaczego dzisiaj jesteśmy rozproszeni między poganami? W związku z tym, mój przyjacielu, jak tylko mogę zrozumieć,

²¹ Parisot tłumaczy tutaj *cognosces* (PSyr 1, 850, 5).

podam ci przekonujące argumenty, że Izrael nie ma już wcale oczekiwać, aby zostać zgromadzony. Oni zaś zdają się na to, że wszyscy prorocy dawali nadzieję Izraelowi. Posłuchaj, doktorze Izraela (ܕܝܘܟܪܝܢ ܡܫܝܚܝܢ)!²² Bogu przecież nie narzucono żadnego prawa, a czy byłby ktoś ważniejszy od Niego, kto mógłby potępiać Go za to, co czyni? (por. Rz 9,20). On powiedział tak: Jeśli mówię nad jakimś narodem i królestwem, aby go zbudować i utwierdzić, ale on potem czyniłby wobec Mnie zło, wtedy odstąpię od Mojego słowa i odwrócę od niego dobro, które mu obiecałem i zniszczę go z powodu jego nieprawości i jego grzechów (por. Jr 18,9-10). I jeżeli mówię przeciw jakiemuś narodowi i królestwu, że go wypłenię, obalę, zburzę i zniszczę, ale on uczyni to, co jest dobre przede mną, wtedy i Ja odwrócę od niego zło, które postanowiłem (por. Jr 18,7-8). Także Izajasz mówił: Biada łupieżcy! Wy nie będziecie grabić, a kłamca nie będzie kłamał przeciwko wam. Jeśli jednak zaczniecie łupić, natychmiast zaczną kłamać przeciwko wam (por. Iz 33,1). W związku z tym nikt nie może potępiać tego, co pragnie Bóg (ܟܠܡܪܝܢ ܡܫܝܚܝܢ) (por. Ef 1,5).

3 (852, 18-856, 17). Piszę Ci o tym, aby ci ukazać (ܘܦܫܘܬܝܢ), że Bóg nigdy nie otrzymał od nich żadnego dobra, ani Mojżesz, ani żaden z proroków. Mojżesz powiedział im tak: Byliście oporni względem Pana od dnia, kiedy was poznałem (por. Pwt 9,24). I rzekł jeszcze: Jest to naród niemądry i nie ma już rozwagi (por. Pwt 32,28). I jeszcze mówi: Rozjątrzyli mnie swoimi bożkami, pobudzili mnie do zazdrości swymi idolami. I ja wzbudzę ich zazdrość ludem, który nie jest ludem, i rozjątrzę ich narodem głupim (por. Pwt 32,21; Rz 10,19). Mojżesz powiedział im jeszcze: Wiem, że po mojej śmierci, sprzeniewierzycie się zupełnie, odstąpicie od drogi, którą wam przykazałem, ale osiągną was liczne nieszczęścia na koniec dni. Jak długo już żyję z wami, jesteście oporni względem Pana (por. Pwt 31,29.27). Ozeasz powiedział: Kruszyłem proroków i zabijałem ich słowami moich ust (por. Oz 6,5). A wy, synowie Izraela, nie odwróciliście się od waszych nieprawości od dni wa-

²² Parisot: „Sed audi, concionator Israel!” (PSyr 1, 850, 27).

szych przodków (por. Ml 3,6-7). I jeszcze im powiedział: Wasze dobro jest jak chmura o świcie i jak rosa, która prędko znika (por. Oz 6,4). I jeszcze rzekł: Biada tym, którzy mają do Mnie wstręt. Sprowadzę na nich nieszczęście (por. Oz 7,13). I jeszcze rzekł: Przyszli do Baal-Peor i wydali się na hańbę (por. Oz 9,10). I jeszcze rzekł: Jak ptak uleciała ich chwała. Wychowują swoich synów, ale sprawię, że znikną spomiędzy ludzi i umrze pragnienie ich łona/żywota (por. Oz 9,11-12). Również Jeremiasz mówi: „Nazwijcie ich srebrem odrzuconym, bo odrzucił ich Pan” (Jr 6,30). I Ozeasz mówi: Wyprowadziłem ich z mojego domu i nie będę więcej miłosierny wobec nich (por. Oz 9,15). Gdy rzekł: Nie będę więcej miłosierny wobec nich, cóż oni mogli powiedzieć? I jeszcze rzekł: Pan ich odrzucił, gdyż Go nie słuchali (por. Oz 9,17). I jeszcze rzekł: Błąkać się będą między narodami (por. Oz 9,17). I jeszcze rzekł na ich temat: Jak wytwory ziemi, pomnażali ołtarze i budowali wyżyny (por. Oz 10,1). I jeszcze rzekł: Efraim okryje się wstydem, Izrael zawstydzi się (por. Oz 10,6). I jeszcze rzekł: Efraim otoczył mnie oszustwem, Juda i dom Izraela – podstępem (por. Oz 12,1). I jeszcze rzekł: „Wyniszczę ciebie, Izraelu, i kto ci przyjdzie z pomocą?” (Oz 13,9). I jeszcze rzekł: „Dałem ci króla w swym gniewie i zabrałem go w swej zapalczywości” (Oz 13,11). Micheasz powiedział: Nie uchylajcie waszych karków i nie maszerujcie dumnie (por. Mi 2,3). I jeszcze rzekł: Wstańcie i uchodźcie, bo tu nie jest miejsce mojego spoczynku (por. Mi 2,10). I jeszcze rzekł: Zawstydzą się widzący, zawstydzą się wieszczkowie i zasłonią wszyscy swe wargi, bo Bóg im nie odpowie (por. Mi 3,7).

4 (856, 18-857, 12). Dlaczego on powiedział: Zawstydzą się wieszczkowie i widzący, i zasłonią swe wargi? Ponieważ jest to choroba nieuleczalna (אשר לא ירפא). W Prawie bowiem napisano: Jeśli będzie jakiś trędowaty w Izraelu, niech zakryje sobie wargi, niech ma rozerwane szaty i głowę odsłoniętą. Będzie mieszkał poza obozem i ogłaszał, że jest nieczysty przez wszystkie dni, w których będzie miał trąd (por. Kpł 13,45-46). Tak zatem ten prorok, którego wargi głośzą

oszustwo, zachoruje na trąd. Musi on zasłonić swoje wargi przez wszystkie dni i trwać w hańbie, jak król Ozjasz (أحاز)²³ z domu Judy: ponieważ uzurpował sobie kapłaństwo, trąd wyszedł w obecności Świętego i uderzył go między oczy, i musiał ukrywać się w domu, zhańbiony przez wszystkie swe dni (por. 2Krl 15,5; 2Krn 26,19-21). I było wielkie przerażenie w całym narodzie, jak powiedział Zachariasz: Będziecie uciekać, jak oni uciekali w czasie trzęsienia ziemi za dni Ozjasza, króla z domu Judy (por. Za 14,5).

5 (857, 13-865, 3). Zobacz (و)²⁴, oni nigdy nie chcieli się poprawić. On więc mówił: Karałem was suszą i gradem, szarańcza pożarła większość waszych sadów, a wy nie nawróciliście się do mnie, mówi Pan (por. Am 4,9). I jeszcze rzekł: Zniszczyłem was, jak Bóg zniszczył Sodomę i Gomorę (por. Am 4,11). I powiedział im, że nie ma już dla nich żadnego ratunku: Upadła dziewica Izraela i nikt jej nie podźwignie (por. Am 5,2). I jeszcze rzekł: Ona leży na ziemi i nikt jej nie podźwignie (por. Am 5,2). I jeszcze rzekł: Na wszystkich placach lament i po wsiach mówią: Biada, biada! (por. Am 5,16). Pan odrzucił ich i odepchnął od siebie, mówiąc: Brzydzą się i odrzucam wasze święta, niemiłe Mi są wasze zgromadzenia (por. Am 5,21). I jeszcze rzekł: Nie mam upodobania w waszych ofiarach i nie chcę patrzeć na wspaniałości tucznych wołów (por. Am 5,22). I jeszcze rzekł: Przez czterdzieści lat na pustyni, czyż to nie wy, synowie Izraela, składaliście mi żertwy i ofiary (por. Am 5,25)? O tym, że ich opuścił, Jeremiasz mówił: Opuściłem swój dom, odrzuciłem swoje dziedzictwo (por. Jr 12,7). I jeszcze rzekł: I dałem córce Mego ludu list rozwodowy (por. Jr 3,8). Pyszną się: Jesteśmy narodem Boga i dlatego wzywa ich prorok i mówi: Synowie Izraela, jesteście dla mnie jak Kuszyci. Oto, synowie Izraela, wyprowadziłem was z kraju Egiptu, jak Filistynów z Kaftor i Aramejczyków z Kir. Oczy Pana panów [zwrócone] na królestwo grzeszne i dlatego zgładzę je z powierzch-

²³ Ozjasz to drugie imię króla judzkiego Azariasza, syna Amazjasza (PSyr 1, 857, 4).

²⁴ Parisot: „vide” (PSyr 1, 858, 13).

ni ziemi (por. Am 9,7-8). Wiedz (ܘܢܐ), że On ich traktuje jak Filistynów. O zgromadzeniu (ܟܘܢܘܢܐ)²⁵ Izraela Jeremiasz mówi: To Ja zasadziłem ciebie jako winorośl, która była cała zasiewem prawdy. Ty jednak odwróciłeś się i zbuntowałeś przeciwko Mnie jak szczep obcy (por. Jr 2,21). A Mojżesz rzekł: Ich winnica ze szczepu Sodomy i z sadzonek Gomory. Ich grona to grona gorzkie a ich kiść to gorycz (por. Pwt 32,32). Dawid powiedział: Ty wyrwałeś winorośl z Egiptu, doglądałeś i zasadziłeś jej korzenie (por. Ps 80,9). I rzekł: Wyniszczyłeś pogan, aby ją zasadzić (por. Ps 80,9). Gdy jednak zgrzeszyli, On rzekł: Dzik leśny ją pożarł, polne zwierzęta się pały [na niej] (por. Ps 80,14). Ezechiel mówi o tym szczipie: Oto ogień strawił jej dwie gałęzie, a środek jest zepsuty (por. Ez 15,4). I powiedział: Gdy on był [jeszcze] szczipem nietkniętym, niczego nie dawał. Teraz zaś gdy ogień go strawił i zniszczył, jak może coś dać? (por. Ez 15,5). O całej tej winnicy Izajasz mówi: Dla mojego przyjaciela była ona winnicą na żyznym zakątku. On ją okopał, otoczył ogrodzeniem i zasadził winorośle (por. Iz 5,1-2). Gdy ona wydała dzikie jagody, on zrobił wyłom w ogrodzeniu i zburzył wieżę i przestał ją uprawiać, i zakazał chmurom spuszczać na nią deszcz (por. Iz 5,5-6). I powiedział przeciw fałszywym prorokom: Biada tym, którzy na krwi budują Syjon, a Jeruzalem – na nieprawości (ܠܘܥܘܒܐ – por. Mi 3,10; Ha 2,12). I jeszcze mówi przeciw nim: To od proroków z Jerozolimy wyjdzie bezbożność

²⁵ Termin ܟܘܢܘܢܐ można przetłumaczyć za pomocą takich słów, jak ‘synagoga, zgromadzenie, społeczność, wspólnota’. Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 1, ed. R. Payne Smith, Oxonii 1879, s. 1773: ܟܘܢܘܢܐ (‘coetus, congregatio’); Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 5-6: „Ozeasz wyznaje przeciwko nim i nazywa ich kobietą cudzołożną i niewierną (ܟܘܢܘܢܐ ܘܟܘܢܘܢܐ). Tak mówi o wspólnocie/synagodze Izraela”. Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 16-18: „Są zatem dwie wspólnoty/synagogi: jedna – Izraela a druga – Judy. Ta Izraela jest cudzołożna a ta Judy jest niewierna”. Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 21-23: „Te dwie wspólnoty/synagogi Ezechiel nazwał «Ohola i Oholiba» (por. Ez 23,4). Aphraates, *Demonstratio* 16, 6, PSyr 1, 777, 15-19: „Gibeonici należeli do narodów nieczystych, ale Jozue ich uratował: znaleźli schronienie w dziedzictwie Pańskim i stali się drwalami i noszącymi wodę dla całej społeczności/zgromadzenia i dla ołtarza Pańskiego”. Por. Aphraates, *Demonstratio* 16, PSyr 1, 760-784, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O narodach, które zastąpiły naród* (*Demonstratio XVI: De Gentibus quae Loco Populi Suffectae Sunt*, PSyr 1, 760-784), *VoxP* 71 (2019) s. 575-591.

(ܠܫܘܥܐܘܢܐ) na całą ziemię (por. Jr 23,15). Na temat wezwania narodów Izajasz mówi: Stanie się na końcu czasów, że góra domu Pańskiego stanie na wierzchu gór, wyżej ponad szczyty. I zgromadzą się na niej narody, liczne narody przyjdą i powiedzą: Przyjdźcie, wstąpmy na górę Pana, do domu Boga Jakuba. Niech nas nauczycy dróg swoich i będziemy kroczyć Jego ścieżkami. Bo Prawo wyjdzie z Syjonu i słowo Pana – z Jeruzalem (Iz 2,2-3). Gdy Prawo wyszło z Syjonu, dokąd więc poszło? I rzekł: On będzie sądził narody i wyda wyrok na liczne narody odległe (por. Iz 2,4). Co do nich Izajasz mówi: Odłączcie się od nich, wezwijcie nieczystych, bo Pan ich odrzucił (por. Iz 52,11; Jr 6,30; Lm 4,15). Prorok powiedział jeszcze: Oni odrzucili swoje dobra jak łachman, który pożarły mole (por. Mi 7,4). I rzekł jeszcze: I zezłoszczą się swoimi ścieżkami, i będą odczuwać lęk przed Panem swoim Bogiem, i będą drzeć (por. Mi 7,17). I rzekł jeszcze: Puszczę z dymem twoje zebrania i twoje lwiątko pochłonie spustoszenie (por. Na 2,14). I rzekł jeszcze: Biada miastu krwawemu, które całe jest kłamliwe, nieszczęście w nim nie ustanie (por. Na 3,1). Malachiasz²⁶ mówi: Juda skłamał. Obrzydliwość zdarzyła się w Izraelu i Jerozolimie, bo Juda zbezczęścił świętość Pana (por. Ml 2,11). I powiedział: Wy zboczyliście z drogi, wielu doprowadziliście do sprzeniewierzenia się Prawu, zerwaliście przymierze Lewiego. Dlatego sprawiłem, że wami gardzą i poniżają wśród całego ludu, ponieważ nie trzymaliście się Moich dróg (por. Ml 2,8-9). O narodach zaś powiedział: Przywrócę im wargi wybrane/czyste (ܠܫܘܥܐܘܢܐ ܠܫܘܥܐܘܢܐ²⁷ – por. So 3,9). Malachiasz powiedział o nich: Uprzykrzyliście się Panu swymi mowami (Ml 2,17). I powiedział jeszcze: Wy, synowie Jakuba, nie oddaliliście się od waszych nieprawości. Od dni waszych ojców nie przestrzegaliście Moich nakazów (por. Ml 3,6-7).

6 (865, 4-868, 18). Posłuchaj (ܥܠܡܐ), mój przyjacielu! Bóg wyzwolił Izraela tylko dwa razy, najpierw z Egiptu a następnie z Babilonu.

²⁶ W tekście syryjskim błędnie podano imię Micheasza (ܡܝܚܐܝܐ – PSyr 1, 864, 15).

²⁷ Parisot: „labium electum” (PSyr 1, 863, 23-24).

Z Egiptu za pomocą Mojżesza, z Babilonu zaś przez Ezdrasza, gdy prorokami byli Aggeusz i Zachariasz. Otóż Aggeusz powiedział: Odbudujcie ten dom, upodobam sobie w nim i będę doznawał czci, mówi Pan (por. Ag 1,8). I rzekł jeszcze: Czyńcie [to], ponieważ jestem z wami, i Mój duch przebywa pośród was. Nie lękajcie się, bo tak mówi Pan wszechmocny: Jeszcze chwila a dotknę trwogą niebiosa i ziemię, morze i suchy ląd. Poruszę wszystkie narody i przyniosą skarby najcenniejsze (כֶּסֶף וְיָ) wszystkich ludów. Wypełnię chwałą ten dom, a nowa chwała tego domu będzie większa od dawnej (por. Ag 2,5-9). Wszystko to powiedziano w dniach Zorobabela, w dniach Aggeusza i Zachariasza, i to oni trudzili się budowaniem tego domu. Zachariasz powiedział: Zwróciłem się ku Jeruzalem ze zmiłowaniem i umieściłem Mój dom w jej wnętrzu (por. Za 1,16). I rzekł: Miasta zostaną ograbione z ich dóbr. Pan zaś odbuduje Syjon i znowu wybierze Jeruzalem (por. Za 1,17). I powiedział jeszcze: Ja potwierdzam wielką zazdrość wobec Syjonu i Jeruzalem. I potwierdzam wielki gniew przeciw narodom czyniącym zamieszanie (por. Za 1,14-15). I rzekł jeszcze: Jerozolima stanie wśród pól z powodu mnóstwa ludzi i zwierząt w jej wnętrzu. Ja zaś będę w niej jakby murem spiżowym. I Ja będę w jej wnętrzu, mówi Pan (por. Za 2,8-9). I powiedział jeszcze: Biada, biada! Uciekajcie z kraju północy, mówi Pan, bo rozproszyłem was na cztery strony świata. Ratuj się, Syjonie, który mieszkasz u córki Babilonu (por. Za 2,10-11). I powiedział jeszcze: Pan na nowo odziedziczy Judeę, swoją część ziemi świętej, i znowu upodoba sobie w Jeruzalem (por. Za 2,16). I rzekł jeszcze: Ręce Zorobabela położą fundamenty tego domu i jego ręce go dokończą (Za 4,9). Wszystko to zapowiedział Zachariasz i to się wypełniło i wykonało, gdy Izrael się zgromadził, wychodząc z Babilonu. Nie należy oczekiwać, jak oni mówią, że Izrael znowu się zgromadzi²⁸.

²⁸ Afrahat powtarza główne przesłanie Mowy: Aphraates, *Demonstratio* 19, 6, PSyr 1, 868, 16-18: אַפְרַחַתְאֵל לִיבְרַחֵל מִלְּפָנֵי מַרְכְּבָא דְּבַבְלוֹן וְעַתָּה אֵרָא אֶת־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה אֵרָא אֶת־יִשְׂרָאֵל.

7 (868, 19-869, 7). Posłuchaj (سجد) więc, mój przyjacielu, a dam ci dowód przekonujący, że Izrael został uwolniony dwa razy: raz z Egiptu, a następnie z Babilonu. Izajasz mówi tak: Pan wyciągnie rękę po raz drugi, aby wykupić resztę swego ludu, która została w kraju Asyrii (ܐܘܪܝܢܐ), w Egipcie, w Tyrze, w Sydonie, w Hamat i na wyspach odległych (por. Iz 11,11). Gdyby więc oni mieli się znowu zebrać i zostać zbawieni, dlaczego Izajasz powiedział: Pan wyciągnie rękę po raz drugi, aby wykupić resztę swego ludu, która pozostała? (por. Iz 11,11). Otóż gdyby On chciał jeszcze ich zbawić, Izajasz musiałby powiedzieć tak: Pan wyciągnie rękę po raz trzeci, aby wykupić resztę swego ludu, a nie mówiłby: po raz drugi.

8 (869, 8-876, 23). Posłuchaj (سجد) jeszcze tego, co chcę ci dowieść na temat modlitwy Daniela, gdy on modlił się do swego Boga, prosił i błagał, aby synowie jego ludu wyszli i wrócili z Babilonu (por. Dn 9,1-3). Daniel bowiem był „umiłowanym” (ܐܘܡܝܠܘܢܐ)²⁹, któremu odsłonięte zostały sprawy ukryte (por. Dn 9,23; 10,19) i który wyjaśnił ich sens. On był prorokiem i dlatego budował na słowach proroków³⁰. Otóż gdy jego naród znalazł się w niewoli babilońskiej, powstali wśród nich fałszywi prorocy, którzy prorokowali fałszywie i kłamliwie, mówiąc: Tak mówi Pan: W ciągu dwóch lat skruszę jarzmo Nabuchodonozora, króla babilońskiego, z karku wszystkich narodów (por. Jr 28,11). Gdy zaś Jeremiasz usłyszał prorocstwo fałszywych proroków, napisał list i wysłał go do Babilonu: Nie słuchajcie fałszywych proroków, którzy są wśród was i którzy chcą was pocieszyć, mówiąc: W ciągu dwóch lat sprowadzę was z Babilonu. Tak bowiem mówi Pan: Budujcie domy i mieszkaјcie w nich! Zakładajcie ogrody i spożywajcie ich owoce! Wybierajcie żony

²⁹ Parisot: „vir desiderii” (PSyr 1, 869, 12). Na temat postawy Daniela jako „męża umiłowanego”, por. Aphraates, *Demonstratio* 3, PSyr 1, 97-136. W przekładzie Wujka jest „mąż pożądania” (Dn 9,23; 10,11.19). Por. *Pismo Święte Starego Testamentu*, przekł. W.O.J. Wujek, oprac. S. Styś, Kraków 1956.

³⁰ Mowa prawdziwego proroka, nauczyciela i komentatora jest porównana do budowania domu, świątyni jedynego Słowa. Por. Aphraate Le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 2, tł. M.-J.Pierre, SCh 359, Paris 1989, s. 778, przyp. 27.

dla waszych synów i dawajcie mężów waszym córkom! Gdy w Babilonie upłynie siedemdziesiąt pełnych lat, [wtedy] powrócicie stamtąd (por. Jr 29,8.5-6.10). Daniel bowiem odziany Duchem wiedział, że proroctwo Jeremiasza było prawdziwe³¹. A gdy upłynęło 70 lat, modlił się, wołał i błagał swego Boga w pierwszym roku Dariusza syna Artakserksesa (𐤁𐤓𐤏𐤓𐤀𐤁𐤏𐤃), z rodu Medów, gdy on panował w królestwie Chaldejczyków: W pierwszym roku jego panowania, ja Daniel, dociekałem w Pismach liczby lat i odkryłem słowo Pana, które powiedział Jeremiasz. Gdy dopełniło się siedemdziesiąt lat spustoszenia Jerozolimy, zwróciłem moją twarz do Pana Boga, lamentując w modlitwie i błaganiu, w postach, pokucie i popiele. I modliłem się do Pana, Boga mojego, wyznawałem i mówiłem: O Panie, Boże, wielki i straszliwy, który dochowujesz przymierza i łaski tym, co Ciebie kochają i przestrzegają przykazań. Zgrzeszyliśmy, zbłądziliśmy, popełniliśmy nieprawość i zbuntowaliśmy się, odstąpiliśmy od Twoich przykazań i Twoich wyroków. Nie byliśmy posłuszni Twoim sługom, prorokom, którzy przemawiali w Twoim imieniu do naszych królów, do naszych przywódców, do naszych ojców i do całego narodu kraju. U Ciebie, Panie, sprawiedliwość, a u nas wstyd na twarzach, jak to jest dziś u mieszkańców Judy i Jerozolimy, i całego Izraela, u bliskich i dalekich, we wszystkich krajach, dokąd ich wypędziłeś z powodu niewierności, jaką popełnili wobec Ciebie, Panie! U nas wstyd na twarzach, u naszych królów, u naszych przywódców i u naszych ojców, bo zgrzeszyliśmy przeciw Tobie. U Pana Boga jest miłosierdzie i przebaczenie grzechów, bo my zbuntowaliśmy się przeciw Niemu i nie słuchaliśmy głosu Pana, Boga naszego, by postępować według Prawa, które nam dał przez swoje sługi, proroków. Cały Izrael przekroczył Twoje Prawo i pobłądził, nie słuchając Twego głosu. Spadło na nich przekleństwo i nieszczęście zapisane w Prawie Mojżesza, sługi Bożego. Zgrzeszyliśmy bowiem, spełniło się więc słowo wypowiedziane nad nami i nad sędziami,

---

³¹ Daniel modlił się, prosząc o wypełnienie proroctwa Jeremiasza. Por. Aphraate Le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 2, s. 779, przyp. 29.

którzy nas sądzili, że przyjdzie wielkie nieszczęście, jakiego nie było pod całym niebem, a jakie spadło na Jerozolimę, tak jak zostało napisane w Prawie Mojżesza. Przyszło na nas całe to nieszczęście, a my nie błagaliśmy Pana, Boga naszego, aby odwrócić się od naszych występków i uznać Twoją wierność. Pan pobudził nieszczęście i sprowadził je na nas, bo Pan, Bóg nasz, jest sprawiedliwy we wszystkich swych dziełach, które uczynił, my zaś nie usłuchaliśmy Jego głosu. A teraz, Panie, Boże nasz, który wyprowadziłeś swój naród z ziemi egipskiej mocną ręką i wyciągniętym ramieniem, zyskując sobie imię, jak to jest dziś: zgrzeszyliśmy i popełniliśmy nieprawość, Panie! Według całego miłosierdzia, które nam okazałeś, odwróć Twoją zapalczliwość i Twój gniew nad Twoim miastem, Jeruzalem, nad Twoją świętą górą. Bo z powodu swoich grzechów i przewinień swoich ojców Twój naród został rozproszony wszędzie, a Jerozolima stała się przedmiotem szyderstwa u wszystkich ludów. Teraz zaś, Boże, wysłuchaj modlitwy Twojego sługi i naszego błagania, rozjaśnij swe oblicze nad Twoją świątynią zniszczoną, ze względu na Twoje imię, Panie, nachyl ucha, mój Boże, wysłuchaj! Otwórz oczy i zobacz nasze spustoszenie i naszą rozpacz, i to miasto, nad którym wzywano Twego imienia. To nie dzięki naszej sprawiedliwości ośmielamy się modlić do Ciebie, ale dzięki Twojemu bogatemu miłosierdziu. Usłysz, Panie! Odpuść, Panie! Panie, czuwaj i działaj! Nie zwlekaj, ze względu na Twoje imię, mój Boże! Bo Twojego imienia wzywano nad Twym miastem i nad Twym narodem (por. Dn 9,1-19).

9 (876, 24-880, 1). Gdy Daniel dokończył swoją modlitwę, rzekł: Gdy modliłem się, wyznając grzechy swoje i swojego narodu, Izraela, i gdy wznosiłem przed Panem, Bogiem moim, swe błagania za świętą górę mojego Boga, i gdy jeszcze wymawiałem moją modlitwę, mąż Gabriel, którego już widziałem, lecąc pospiesznie, przybył z nieba i zbliżył się do mnie około czasu wieczornej ofiary. Przybył, rozmawiał ze mną i powiedział: Teraz, Danielu, wyszedłem, by ci dać wyjaśnienie, abyś zrozumiał. Gdy zacząłeś swe błagalne modlitwy, wypowiedziano słowo,

ja zaś przybyłem, by ci je oznajmić, bo Ty jesteś Umiłowany ( ). Zrozum ( ) więc to słowo i uznaj to widzenie: siedemdziesiąt tygodni upłynęło nad twoim narodem i twoim świętym miastem, by wynagrodzić występki i zniszczyć grzechy, aby wybaczyć nieprawość i zaprowadzić wieczną sprawiedliwość, aby dopełnić widzenie i proroków, i namaścić Świętego świętych. Ty zaś zrozum ( ) i zrozum dobrze: Od chwili, gdy wypowiedziano słowo, że nastąpi powrót i zostanie odbudowana Jerozolima, do przybycia Pomazańca króla – siedem tygodni i sześćdziesiąt dwa tygodnie. Rozpocznie się odbudowa Jerozolimy, zostaną odbudowane jej bazyry i jej dziedzińce aż do wypełnienia czasów. A po sześćdziesięciu dwóch tygodniach Pomazaniec zostanie zgładzony i nie będzie go już. Miasto święte zostanie zniszczone wraz z nadchodzącym królem i na koniec przyjdzie powódź, i aż do zakończenia wojny będą ogłaszać zniszczenia. On zatwierdzi przymierze dla wielu przez jeden tydzień. A około połowy tygodnia on zniszczy ofiary krwawe i ofiary z pokarmów. Na skrzydłach obrzydliwości zaś będzie spustoszenie (por. Dn 9,20-27).

10 (880, 2-881, 10). Rozważ i zrozum ( ), mój drogi, modlitwę ułożoną przez Daniela i wizję, która mu została wyjaśniona. Na koniec siedemdziesięciu lat spustoszenia Jerozolimy on modlił się i dzięki składał w pierwszym roku Dariusza (por. Dn 9,1-3). A gdy on wyznał grzechy swoje i swojego narodu, Izraela, przystąpił do niego Gabriel, ten, który przyjmuje modlitwy, i tak mu powiedział: Na początku twojej modlitwy wypowiedziano słowo (por. Dn 9,23). A oto słowo wypowiedziane na początku modlitwy: Wygnańcy wrócą z Babilonu. Daniel zaś zapytał o to, co stanie się z narodem po powrocie. Gabriel mu odrzekł: Ty jesteś [mężem] umiłowanym ( ) i dlatego ukażę ci, co stanie się z narodem na końcu dni. Teraz więc zrozum ( ) to słowo i uznaj to widzenie: siedemdziesiąt tygodni upłynęło nad twoim narodem i twoim świętym miastem, by wynagrodzić występki i zniszczyć grzechy, aby wybaczyć nieprawość i zaprowadzić wieczną sprawiedliwość, aby dopeł-

nić widzenie i proroków, i namaścić Świętego świętych. Ty zaś zrozum (𐤒𐤍𐤁) i zrozum dobrze: Od chwili, gdy wypowiedziano słowo, że nastąpi powrót i zostanie odbudowana Jerozolima, do przybycia Pomazańca króla – siedem tygodni i sześćdziesiąt dwa tygodnie. Rozpocznie się odbudowa Jerozolimy, zostaną odbudowane jej bazyliki i jej dziedzińce, aż do wypełnienia czasów. A po sześćdziesięciu dwóch tygodniach Pomazaniec zostanie zgładzony i już go nie będzie. Miasto święte zostanie zniszczone wraz z nadchodzącym królem i na koniec przyjdzie powódź, i aż do zakończenia wojny będą ogłaszać zniszczenia. On zatwierdzi przymierze dla wielu przez jeden tydzień. A około połowy tygodnia on usunie ofiary krwawe i ofiary z pokarmów. Na skrzydłach zaś obrzydliwości będzie spustoszenie (por. Dn 9,23-27).

11 (881, 11-885, 25). On więc odpowiedział: Siedemdziesiąt tygodni upłynęło nad twoim narodem i twoim świętym miastem (por. Dn 9,23). Owe siedemdziesiąt tygodni to 490 lat od chwili, gdy Daniel się modlił, aż do czasu, gdy Jerozolima została spustoszona ostatecznym zniszczeniem i nikt w niej już nie zamieszkał. I powiedział: Po siedmiu tygodniach Jerozolima zostanie odbudowana (por. 9,25). I rzeczywiście, gdy wygnańcy wrócili za pośrednictwem Ezdrasza, zabrali się do odbudowy świątyni. W dniach Cyrusa i Dariusza położyli fundamenty pod przybytek (por. Ezd 1,1-5). Ich wrogowie jednak zmusili ich do zaprzestania [odbudowy] za panowania Dariusza, Artakserksesa i innych królów perskich i nie pozwolili im dokończyć budowy (Ezd 4,7.24). Wyjaśnię (𐤒𐤍𐤁) ci teraz znaczenie tego fragmentu. Oto co zostało napisane u proroka Zachariasza: Ujrzałem świecznik a na nim siedem lamp, siedem płomieni w każdej lampie (por. Za 4,2): czterdzieści dziewięć to znaczy siedem tygodni. I powiedział w tym prorocctwie: Takie jest słowo Pana do Zorobabela: Nie siłą ani mocą, lecz duchem (por. Za 4,6) i powiedziano jeszcze: To ręce Zorobabela położą fundament tego Domu i jego ręce go dokończą (por. Za 4,9). A zatem od dnia położenia fundamentów Domu aż do dnia ukończenia budowy tego Domu upłynęło czterdzieści dzie-

więć lat, czyli siedem tygodni z siedemdziesięciu. Oto wizja świecznika z siedmiu lampami i czterdziestoma dziewięcioma płomieniami: te czterdzieści dziewięć lat to słowo Pana o Zorobabelu. Gdy upłynęło siedem tygodni budowania Domu w dniach Zorobabela, Jerozolima zapełniła się mieszkańcami na czterysta trzydzieści cztery lata. Dlaczego więc on rzekł: Siedemdziesiąt tygodni upłynęło nad twoim narodem i twoim świętym Miastem, a niżej siedem i sześćdziesiąt dwa, co daje w sumie sześćdziesiąt dziewięć? I rzekł jeszcze: w ciągu jednego tygodnia i pół tygodnia on zniszczy ofiary krwawe i ofiary z pokarmów (por. Dn 9,27). Otóż jest to ten tydzień z owych siedemdziesięciu, w czasie którego została zniszczona ofiara. Tak właśnie wyliczono te siedemdziesiąt lat, czas pobytu w Babilonie, gdy kraj pozostawał w niewoli swojego spustoszenia przez cały czas. Teraz zaś dam ci dowód, że po upływie tych tygodni przybył Mesjasz i został zabity, aby wypełnić wizje i proroków. Nasz ojciec Jakub także o tym mówił, błogosławiąc Judę: Nie zostanie odjęte berło od Judy ani laska pasterska spośród stóp jego, aż przyjdzie ten, do którego należy panowanie (por. Rdz 49,10)! Przekonaj się (مفادك), mój przyjacielu, i zrozum (فهمك), że te tygodnie się wypełniły, wizje i prorocy zostały wstrzymane, a królestwo w Judzie zlikwidowane. I tak więc Jerozolima została spustoszona, a jej lud – rozproszony wśród wszystkich narodów. Synowie Izraela pozostają bez ofiar i bez ołtarza i aż do czasu wypełnienia się wyroków Jeruzalem pozostanie spustoszona i zrujnowana. Winnica została zniszczona, bo zrodziła dzikie winorośle, a dwie gałęzie winnego szczepu pochłoniął ogień (por. Ez 15,4). W ogrodzeniu winnicy jest wyłom, jej wieża została zburzona, a jej tłocznia – zniszczona (por. Iz 5,5-6). Srebro wyrzucono i nie ma już żadnej wartości (por. Jr 6,30). W Jerozolimie spisano list rozwodowy (مذكرة الطلاق³² – por. Jr 3,8).

12 (885, 26-888, 11). Napisałem Ci te kilka argumentów przekonujących, abys mógł odpowiedzieć, gdy będziesz musiał dać odpowiedź,

³² Parisot: „libellus repudii” (PSyr 1, 886, 25).

i abyś potwierdził słowa twojego słuchacza, on nie uległ ich kłótliwemu dowodzeniu. [Izraelici] bowiem nie przyjmują argumentów, ponieważ Pismo zostało dla nich zamknięte, aby nie rozumieli i nie mogli pojąć tego, że Bóg jest miłosierny dla wszystkich. Tak o nich powiedziano: Ten lud sławi mnie wargami, ale jego serce jest daleko ode mnie (por. Iz 29,13; Mt 15,8). Mówili bowiem do Jeremiasza: Nie posłuchamy twojego słowa, które ty nam mówisz w imię Pana (por. Jr 44,16).

13 (888, 12-892, 7). Co do wizji (ܐܘܢܐ) Daniela, mój przyjacielu, napisałem ci to, co mogłem zrozumieć. Jednak wiedz (ܐܘܢܐ), że po tym, jak Gabriel wyjaśnił mu [Danielowi], co stanie się z jego ludem, w trzecim roku Cyrusa zostało objawione następujące słowo Danielowi: Słowo to jest niezawodne. I on przeniknął je wielką mocą w widzeniu i rzekł: Spędziłem trzy tygodnie w smutku. Nie jadłem żadnego chleba wyborczego, nie brałem do ust ani mięsa, ani wina (por. Dn 10,2-3). Zobacz (ܐܘܢܐ), to w trzecim roku Cyrusa Daniel miał widzenie (ܐܘܢܐ): dwudziestego czwartego dnia pierwszego miesiąca, czyli [w miesiącu] Nisan (por. Dn 10,4), dwa lata po ogłoszeniu dotyczącym jego królestwa, że wygnańcy wrócą do Jerozolimy. W pierwszym roku Dariusza, syna Artakserksesa, modlił się przed obliczem Boga (por. Dn 9,1-2), na koniec siedemdziesięciu lat wypełnienia prorocत्व Jeremiasza. Jak wskazano, było to w pierwszym roku panowania Dariusza z rodu Medów (por. Dn 6,1), gdy on zabił Baltazara i panował po nim. Krótko jednak władał swoim królestwem i to Cyrus Pers je otrzymał. Dlaczego więc najpierw Dariusz otrzymał królestwo? Sądzymy, że to w celu wypełnienia wizji, którą Daniel wyjaśnił Baltazarowi, mówiąc: Takie jest wyjaśnienie słowa i odczytanie pisma: *Mene, teqel, parsin*. *Mene*: Bóg obliczył twoje panowanie i wyznaczył jego kres. *Teqel*: zważono cię na wadze i okazałeś się zbyt lekki. *Parsin*: twoje królestwo uległo podziałowi i oddano je Medom oraz Persom (por. Dn 5,25-28). To dlatego Dariusz powstał pierwszy nad królestwem, aby wypełniło się widzenie. Następnie Cyrus Pers je otrzymał, na koniec siedemdziesięciu lat, gdy Daniel prosił, aby wygnańcy

wrócili za jego wstawiennictwem, zgodnie z tym, co prorokował o nim Izajasz: To on odbuduje Moje miasto i odeśle Moich wygnańców (por. Iz 45,13). A sam Cyrus powiedział: To Bóg dał nam panowanie na ziemi i On mi rozkazał odbudować świątynię w Jerozolimie w Judzie (por. Ekd 1,2). Zobacz! (,ω) Post Daniela nastąpił po jego modlitwie. Pościł i Jerozolima zaludniła się na siedemdziesiąt tygodni. Następnie została spustoszona i pozostała zrujnowana na zawsze aż do czasu wypełnienia się wyroków.

Koniec Mowy *Przeciwko Żydom, którzy mówią, że na nowo zostaną zgromadzeni*.

Z języka syryjskiego przełożył
wstępem i komentarzem opatrzył
ks. Andrzej Uciecha³³

---

³³ Ks. dr hab. Andrzej Uciecha, prof. UŚ, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; e-mail: andrzej.uciecha@wp.pl; ORCID: 0000-0003-2507-8544.